

Вікторія КОВАЛЬОВА,
 учитель вищої категорії, старший учитель
 Краматорської загальноосвітньої
 санаторної школи-інтернату № 10
 Донецької обласної ради

Чарівна краса осені (Урок мислення серед природи, 4 клас)

М е т а. Вчити бачити і розуміти прекрасне як у природі, так і в житті, в музиці, в поезії; допомогти відчувати яскравість осінніх барв, щедрість осені. Вчити учнів говорити красиво, поповнювати і розширювати їхній словниковий запас. Розвивати критичне мислення, вміння добирати виразні мовні засоби для передання того, що вразило уяву; вміння виразно декламувати вірші та розповідати казки напам'ять; розвивати навички сценічної гри, увагу, спостережливість. Створювати у дітей піднесений настрій від захоплення красою осінньої природи, плекати любов до рідного слова. Виховувати любов до рідної природи, навколишнього світу.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. Відгадування загадки.
 Жовте листячко летить,
 Під ногами шелестить.
 Сонце вже не припікає,
 Коли, дітки, це буває?
 (В о с е н и)

2. Поетична хвилинка.
 Осінь наша, осінь –
 Золота година,
 Неба ясна просінь,
 Пісня журавлина,
 Бабиного літа
 Довгі, білі коси...
 І дорослі й діти
 Люблять тебе, ОСІНЬ.

М. Познанська

III. Актуалізація знань учнів.

1. Вступна бесіда.

– Ми прийшли в гості до чарівної золотої осені. День видався погожий, сонячний, теплий. Вдалині виражають своїм розмаїттям. У високому синьому небі плывуть білі хмаринки. Наш шкільний сад радісно зустрічає нас, привітно шурхотить різнобарвними листочками. Краса зачаровує, і хочеться помовчати.

Осінь... Цій золотій порі присвячений наш урок.

Поглянь навколо – чарівниця осінь
 В коралях і в золоті стоїть!
 Пожовкле листя і бездонна просінь,
 І срібне павутиння ледь тремтить.

Іскриться сонце, але вже не жарко,
 Вітрець в русявих кленах шурхотить.
 У жовтім листі всі алеї парку,
 А золото з дерев летить собі й летить.

Дихне вітрець, і листячко зірветься,
 Щоб політати в синяві небес.
 А я дивлюся – і мені здається,
 Що я іду у казку, в світ чудес.

2. Повідомлення завдань уроку.

– Сьогодні на уроці серед природи ми звітаємо в осінню казку і спробуємо самі відшукати "золото" осені.

а) відгадування загадки:

Без пензлика, без олівця
 розфарбувала деревця. (О с і н ь)

б) відповіді на запитання:

- Назвіть "фарби" осінньої палітри.
- Який осінній колір подобається вам найбільше? Чому?
- Чому осінь у такий період називають золотою?
- Який з осінніх кольорів нагадує золото?
- Чому осінь навіває інколи сум?

Скрізь, куди не глянь, – золото, золото. І так тихо. Тільки інколи налетить вітер, зірве з дерева листочки, і закружляють вони в повітрі, наче метелики. А листочку так не хочеться з дерева падати.

3. Поетична хвилинка.

* * *
 Красива осінь вишиває клени
 червоним, жовтим, срібним, золотим.
 А листя просить: – Виший нас зеленим!
 Ми ще побудем, ще не облетим.

Журба

Упав листочок і лежить,
 А в нього серденько болить,
 Бо вже йому не літувати,
 Прийшла пора з гілок злітати.
 Ти не журись, листочку любий,
 Тебе земелька приголубить,
 А на наступну теплу весну
 В нових листочках ти воскреснеш.

4. Творча робота: "Добір римованих слів".

– Настав час покликати осінь, та тільки вона невидима. А щоб побачити її, треба виконати з а в д а н н я. Доберіть слова в риму:

Чаклунка осінь – ніби та царівна,
Красива, сонячна, (чарівна),
Весела, радісна, багата
В садочку яблуня (крислата).
Плоди достиглі всім дарує,
А осінь далі все (фарбує).
Убрався клен у жовті шати,
Горіхи треба вже (збирати).
Каштани падають "тук-тук",
І я беру каштан до (рук).
Давай підем до лісу з нами,
Там пахне мохом і (грибами),
І чимсь таким, що я не знаю.
Так тільки осінню (буває).
Вітрець легенький повіває,
І листя з дерева (злітає).

5. Ігровий момент.

– А ось і наша чарівниця-осінь. Вона почула ваші відповіді і завітала в гості, щоб розкрити свої таємниці.

О с і н ь. Відгадайте, любі мої, загадку. Про кого вона?

Мандрує вона гаєм,
Дарунки роздає.
Ось жовтий лист спадає,
І холодніш стає.

(О с і н ь)

– Правильно. Ця загадка про мене.

6. Складання "Асоціативного куща" (метод "Групування").

7. Поетична хвилинка Осені.

Під музичний супровід Осінь-чаклунка декламує вірш.

– Погляньте довкола. Стоїть чарівна осінь. Вгорі бездонне синє небо. Тепле лагідне сонечко дивиться у вікно привітно і весело. Все навколо розмальоване теплими барвами. Повітря напоєне пахощами, які бувають тільки восени. Діти, ходімте зі мною у світлу казку тепла, любові і осінніх чар.

Як же гарно, чудово, привітно,
Ніби в казці, в осіннім гаю.
Клен з берізкою золотом квітне,
Я на килимі жовтим стою.
А вітрець поміж гіллям гуляє,
По осінньому лісі іде –
Листям жовтим в повітрі кружляє
І тихенько додолу кладе.

Лист злітає у синяву неба.
І співає в кучерявій сосні.
То пригорнеться ніжно до тебе,
На ліричній заграє струні.

8. Завдання господині-Осені.

– Скажіть, діточки, як мене називають у вересні, жовтні, листопаді? (Ранньою, золотою, пізньою).

– Про ранню осінь ми з вами згадали. Це найкращий і найчарівніший період осені. Про який період розповідається в цьому вірші? Послухайте його.

Гомонять про щось діброви,
Сходить сонце на ріці.
Я несу листки кленові,
Як червоні прапорці.
Даленіє неба просінь
І курличуть журавлі,
Що уже багряна осінь
Хазяйнує на землі.

– Правильно. Це золота осінь.

9. Робота в групах.

І група, "Поети". Скласти невеличкі віршики про осінь, використовуючи опорні слова та рими.

1) У лісі, лелеки – далекі, Осінь – тиха, вийшла, килим.

2) Гріє – сіє, іній – осінній, листочок – грибочок, вітерець – пустунець, холодом – золотом.

II група, "Народознавці": Згадати народні прикмети осені та пояснити їх.

- Грім у вересні – на довгу осінь.
- Багато жолудів на дубах – на сувору зиму.
- У жовтні й лист на дереві не тримається.
- У жовтні з сонцем розпрощайся та до пічки підбирайся.
- Листопад зимі ворота відчиняє.
- Як листопад дерев не обтрусить, зима довго бути мусить.

III група, "Дослідники": довести, чому так говорять.

• Вересень красне літо проводить, золоту осінь зустрічає.

- У листопаді зима з осінню змагається.
- Жовтневий грім – до білосніжної зими.
- У листопаді снігу надує – хліба прибуде.
- Білка мостить гніздо низько – на морозяну зиму, а високо – зима буде теплою.
- Довго не відлітають шпаки – осінь буде суха.

10. Лірична хвилинка (під музичний супровід).

– Який настрій викликає у вас цей вірш і музика?

Одного кольору земля і мокре небо.
Просвітку поміж хмарин нема.
Все сіре-сіре, ніби так і треба,
Це пізня осінь, та ще не зима.
Ще сон холодний не стулив повіки,
Зітхає вітер в голому гіллі.
Набрякли сумом потемнілі ріки,
Сон горнеться до чорної землі.

Ось-ось земля засне і затвердіє,
І спатиме так міцно до весни...
А поки що осінній дощик сіє,
Гіллям хитають голі ясени.
Він викликає сум, тривогу.

11. Бесіда-відповідь.

– Якщо придивитись до крапельок дощу на гілочках, на що вони схожі? (Немов намистечко хтось нанизав).

Про що гомонить вітер за вікном? (Співає останню пісеньку).

Такий холодний похмурий пейзаж відштовхує чи принаджує вас? Це наша рідна земля, вона гарна в будь-яку пору року.

12. Гра "Добери слова в риму".

День осінній непогожий,
Розкажіть, на що він (схожий)?
Хмари, мов свинцем наліті,
Грізні, темні, (непривітні).
Пізня осінь на дворі,
Мокро знизу і (вгорі).
В небі вже пташок немає,
Чорне поле (засинає).

Зникло листя на гіллі,
Не травички на (землі).
І раніш тепер смеркає,
Все коротшим день (буває).
Дуже довгі стали ночі,
Бо земля вже спати (хоче).
Вся природа спочиває,
Вітер пісню їй (співає).

– Тож які зміни відбувалися в природі пізньої осені?

13. Творча робота над прислів'ями та приказками.

- 1) Осінь то плаче,..... *спитає чи вдягнений та взутий;
- 2) Осінь іде..... * а осінь снопами;
- 3) Весна красна квітами,... * то сміється;
- 4) Жовтень ходить по краю..... * і дощі за собою веде;
- 5) Листопад не лютий, проте... *та виганяє птахів з гаю.

14. "Збери речення". Завдання чарівниці-осені.

– Скласти речення з розсипаних слів: *у, ліси, жовтокоса, примчала, і парки, коні, на, баскому, чарівниця-осінь*. (Жовтокоса чарівниця-осінь примчала на баскому коні у ліси і парки).

15. Конкурс віршів та казок, складених учнями самостійно.

- Краса осінньої природи надихає на поезію.
- Який вірш найбільше сподобався?
- Які казки були найчарівнішими?
- Які образні вислови про осінь ви запам'ятали?

Вірші, складені учнями.

Осінь

У далекому лісі	Відлітають гуси і лелеки
Осінь килим ткала.	У краї заморські і далекі.
На листок кленовий	Осінь тиха, осінь золотава
Вербовий поклала.	Вийшла, мов лисичка, на галяву.

Осенняя пора

Наступила осень золотая,
и шуршат листочки облетая.
Улетает на юг птичек стая,
осень – пора не простая.
Денёк – дождь, денёк – солнце посветит,
то темно, то светло на планете.
Когда солнце – синичка свистит,
иногда чья-то тень пролетит.
Это ворон темный, как ночь,
прилетает и улетает прочь.

Наступает осень

Ласточек не слышно больше,
Стали наши дни короче.
Холода, дожди идут,
Осень за собой ведут.

Щедра осінь

Осінь в гості завітала,
Нам листки подарувала.
Всі радіють цій порі,
І дорослі, і малі.

Осіній вітер

Осінь в гості завітала
Та усе розфарбувала.
По дорозі ми йдемо,
Вітерця всі ведемо.
Він не йде і не летить
Тільки листям шурхотить.
Ось і школа, ось і клас,
Він теплом зігріє нас.

Листопад

Осторожно, листопад!
Листья желтые летят.
Золотой повсюду свет,
Журавли кричат в ответ.

Осінь

Осінь, осінь золотава –
Найпрекрасніша пора.
Школа двері відчиняє,
Закликає школяра.

Прощальний танок

Листочок дуже захворів,
Коли він з дерева летів.
Тепер не зможе він літати,
Тому що він не може встати.
Тут раптом вітер налетів
Та листя в танці закружив.
Нема причин більш сумувати,
Бо листочок вмів танцювати.

Останній листок

Упав листочок і лежить, У нього серденько болить, Що більш нема у нього друзів, Що залишився він один, Що більш йому не політати	І не погратись з вітром, Що дерево його кохане Залишилось без листя. Лежить і плаче той листок, І згадує про літо...
--	--

IV. Рефлексія.

1. Продовжіть речення:

- Я сьогодні на уроці дізнався....
- Я відчув .....
- Мені вдалося....
- Я зрозумів....

2. Усне складання "Сенкану" з теми "Осінь".

- 1) Тема – осінь.
- 2) Опис – чарівна, лагідна, яскрава, тепла, сонячна.
- 3) Дія – сміється, шелестить, сяє, летить, грається.
- 4) Ставлення (фраза) – Найпрекрасніша пора, наша осінь чарівна.
- 5) Узагальнення – пора року.

3. Підсумок.

– У природі так багато гарного! Треба тільки вміти бачити цю красу.

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садках пустинних їде гордовито
осінь жовтокоса на баскім коні.

В далечінь холодну без жалю до літа
синьоока осінь їде навманя.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.

– Ось і закінчилась наша подорож до осінньої казки. Дуже сумно розлучатися з цією прекрасною порою року, найкрасивішою та різнокольоровою.

– Вам сподобалась наша подорож?

4. Домашнє завдання.

– Вслухайтесь у тихий шепіт листочків. Про що вони розмовляють? Опишіть письмово розмову між деревами. Про що вони розмовляють вночі?

(На уроці використано вірші українських поетів).